

Rauni Räsänen: „Maailmahariduse keskne küsimus on, missuguses maailmas tahame me elada ja millises maailmas meie lapsed elama hakkavad.”

Õpetajakoolitus ja globaalne vastutus

R a u n i R ä s ä n e n

Oulu Ülikooli kasvatusteaduste ja õpetajakoolituse professor

Maailmaharidust uurides tuleb tõdeda, et see on pigem mõtteviis ja filosoofia kui eraldi teemavaldkond.

ÜRO ja UNESCO maailmahariduse programmidel on tugev eetiline alus: inimese väärikuse, vägivallatuse, võrdväärsuse põhimõtted. Samad põhiväärtused hakkavad silma Maastrichti maailmahariduse deklaratsioonis aastast 2002.

Maailmahariduse keskne küsimus on, missuguses maailmas tahame me elada ja millises maailmas meie lapsed elama hakkavad. Kas ühesugused inimväärtused, inimõigused, võrdväärsus, vägivallatus, keskkonna kaitsmine jäävad üleilmastavas maailmas alles? Kuidas tuleks tulevasi põlvkondi kasvatada, et nad mõistaksid nende väärtuste tähendust? Need küsimused puudutavad iga mõtlevat inimest, aga eriti tähtsad on õpetajatele, kes töötavad uute sugupõlvedega.

Maailmaharidus ja õpetajakoolitus

Maailmaharidus on olnud Soomes õpetajakoolituse osa 1960. aastatest, õpetajakoolituses viidi juba tollal ellu maailmahariduse õpingute sarju. Enamasti

määratleti nende õpingute sisu ÜRO inimõiguste dokumentide järgi, mistõttu teemadeks olid inimõigus-, rahu-, võrdväärsus- ja kultuurikasvatuse, hiljem ehk ka arenguharidus. Maailmaharidusel on olnud õpetajakoolituses siiski suhteliselt marginaalne osa, pigem on tähtsustatud õpetaja kui rahvusriigi ehitaja ja rahvuskultuuri vahendaja rolli.

Tervikuna on Soome õpetajakoolituse õppekavad olnud kuni viimase ajani küllaltki rahvuskesksed, hoolimata tõsiasjast, et riigis on tema sünnist saadik olnud vähemusi (näiteks saamid ja romid). Alles hilisemate immigrantide sissevool on sundinud inimesi mõtlema soomlusele uut moodi ja küsima, mida kujutab endast multikultuuriline soomlus. Muutustele on kannustanud ka uued riiklikud õppekavad, kus paljud kultuuriliselt ja rahvusvaheliselt tõstetud teemavaldkondadeks, mis peavad olema näha kogu koolikultuuris. Maailmahariduse õppekava riiklik rakenduskava võimendab seda suundumust.

Sonia Nieto on maailmaharidust uuri-

des tõdenud, et see on pigem mõtteviis ja filosoofia kui eraldi teemavaldkond. Tema ja ka James Banks räägivad hoiakute muutumisest, mis nõuab kogu õpetajakoolituse ümberhindamist sellest vaatenurgast, kas ühiskonda käsitatakse pelgalt ühekultuuriliselt või ka vähemuste vaatenurgast, ning kas antakse võimalus uurida oma maa suhet muu maailmaga. Muuhulgas tähendaks see kogu õppekava, eesmärkide, sisu ja töömeetodite uuesti üle vaatamist. Väga tähtsaks muutuvad õpetajate ja eelkõige õpetajakoolitajate hoiakud ning kompetentsus maailmahariduse küsimustes.

Paljukultuurilisuse ja rahvusvahelisuse pädevuste uurimine on laienenud ja selle teemaga tegelevad uurimisrühmad paljudes teaduskondades kõikjal Soomes. Maailmahariduse ja kultuuri tundlikkuse indikaatoriteks on pakutud muu hulgas järgmisi aspekte.

Oma kultuuri ja tausta tundmine. Igaüks näeb maailma teatud vaatenurgast, kuna on sündinud sellesse konteksti. Omaenda rahvuskesksuse, eel-

arvamuste ja stereotüüpide mõistmine aitab olla avatum ja hinnata ka teiste arusaamu ajalooliselt ja kultuuriliselt kujundatud ilmingutena. Sageli on just omaenda piiratuse ja lähtekohtade suhtelisuse mõistmine ning uurimine kasvuprotsessis keskne, aga ka kõige raskem. Isiklikule eluloole lisaks on vaja mõista oma rahva ajalugu. Omakultuur loob inimesele turvalise aluspõhja kasvada ja areneda, kuid sellest kindlusest võib saada ka vangla, mille müüridest on raske üle näha, kui teisi ei lasta sisse või ise ei juleta väljapoole vaadata.

Teiste kultuuride ja maade tundmine. Selles on väljapoole paistvaid elemente, nagu keele- ja riietumistavad, ning kultuuri süvastruktuuridesse kuuluvaid pooli, nagu väärtused, uskumused, tabud. Just kultuuri süvastruktuuride tundmine teeb võimalikuks väliste joonte mõistmise. Kultuuridega tutvumine aitab vähendada ka hirme, mis meil tundmatu ja võõraga seostuvad. Põhjalik tutvumine kaitseb eelarvamuste ja stereotüüpide eest ning aitab neid lõhkuda, sest saame teada, et meil on kalduvus näha võõrast kultuuri homogeenisemana kui enda oma. Igas kultuuris on rohkesti subkultuure, mis on kujunenud vastavalt inimeste soole, elamispaigale, vanusele, usule, elukutsele. Võib tunda ühe rahva keelt, usundit, kultuuri, aga lõplik mõistmine tuleb alles üksikisikuga kohtudes, temaga vesteldes, tema tegevust jälgides.

Kommunikatsiooni puutuvad hoiakud ja oskused. See on ühise keele leidmise võime, kuid ka paljud mitteverbaalsed anded on tähtsad: empaatia, vaatenurga valiku võime, lugupidamine, huvi, teiste kuulamine, vastastikuse õppimise ja teise mõistmise soov. Millegi uue õppimiseks vajab inimene „peegleid”, mille abil võrrelda ja testida oma visioone, arusaamu, maailmapilti.

Ühiskonnatarkus ja -teave ning globaalne vastutus. Paljud konflikte esile kutsuvad tegurid ei sõltu kultuurist, üksikisikute hoiakutest, infost ega oskustest, vaid pärinevad poliitikast ja võimuvõitlusest, ühiskonna struktuuri muutumisest, ebaõigluse kogemustest või ajaloolistest traumadest. Tüüpilisemad konfliktisemned on vaesus, töötus, sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus kultuuride ja regioonide vahel. Kui pinnas ja õhkkond vastasseisudele, ebausule ja

Kogu õpetajakoolitus on vaja ümber hinnata sellest vaatenurgast, kas ühiskonda käsitatakse pelgalt ühekultuuriliselt või ka vähemuste vaatenurgast.

ebaõigluse kogemustele on juba olemas, võib vähimgi ärritaja põhjustada plahvatuse. Seepärast peab pöörama tähelepanu ka poliitilisele õhustikule ja keskkonnateguritele. Meeldiv õhkkond aitab ära hoida konflikte, vägivalda, rassismi, inimõiguste rikkumist. Ühiskondlike olude muutmine nõuab pikaajalist ja visa pingutust oma eesmärkide saavutamise nimel. Loodetavasti on ka kasvatusel abil võimalik mõjutada ühiskonna ülesehitust soodsas suunas nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil.

Õpetajad vajavad maailmahariduse asjatundjatena pedagoogilisi oskusi sellekohaste kasvatusülesannete täitmiseks. Pidevalt tuleb teha praktilisi otsuseid õppe eesmärkide, sisu, meetodite, õppematerjali laadi, keelekümismuste, aga ka kodu ja kohaliku elanikkonnaga tehtava koostöö kohta. Maailmaharidus on seotud hariduspoliitiliste otsustega, mida tehakse integratsioonis, eri rühmade hariduslikes õigustes ning kultuuris ja maailmavaates, mida haridus esindab. Tähtsad on ka õpetaja väärtushoiakud ja see, kuidas ta igapäevatoos maailmahariduse põhimõtteid ellu rakendab.

Kultuuridevahelise tundlikkuse ja globaalse vastutustunde kujunemine on protsess, millel ei ole lõppu. Tähtis on selle vajalikkusest aru saada ja hakata õppimisega pihta. Oluline on hoolimispiiri laiendamine ja vaatenurga muutmine: ühe kultuuri etnotsentristliku vaatenurga endale teadvustamine ning kultuurilist mitmekesisust ja rahvusva-

helist koostööd väärtustava atmosfääri loomine.

Maailmahariduse uurijad rõhutavad, et paljukultuuriline lähenemisviis ei tähenda siiski eetilist relativismi: maailmahariduses ei kiideta vägivalda, ebaõiglust, inimõiguste rikkumist heaks ei üldiselt ega ka mingi kultuuri eripäraga õigustades. Samas ei ole üldiseid ja universaalseid eetilisi väärtusi kultuurispetsiifiliste väärtustega lihtne kokku sobitada. Inimkonna tuleviku seisukohast on endisest vajalikum jätkata kultuuride dialoogi ja rahvusvahelist inimõiguste protsessi ühiste põhimõtete kokkuleppimiseks ja globaalse vastutuse lisamiseks.

Noored vajavad eeskujusid ja julgustust, et positiivseid muutusi on võimalik esile kutsuda. Kedagi ei aita teadmine, mis tekitab pessimismi ja teeb künniliseks. Kasvataja ja õpetajakoolitaja ülesanne on anda realistlikku infot, aga ka näiteid positiivsetest lahendustest ja nende õnnestumise eeldustest. Lootus ja tahe annavad tegusemiseks jõudu ja väärtuste kompassi, mille järgi saab orienteeruda ka siis, kui ühiskonnas toimuvad muutused on väga kiired.